

УДК 378.011.3-051
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.48.477-480

Желанова Вікторія Вячеславівна
доктор педагогічних наук, доцент
професор кафедри теорії та історії педагогіки
Київський університет імені Бориса Грінченка, м.Київ, Україна
v.zhelanova@kubg.edu.ua
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9467-1080>

ВПРОВАДЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОСТІ В СУЧАСНІЙ ВИЩІЙ ОСВІТІ

Анотація. Актуальність поданої статті зумовлена соціально-економічними, інноваційно-освітніми трансформаціями в житті України, а також глобалізаційними та євроінтеграційними процесами, зорієнтованими на інтеграцію нашої держави із світовою спільнотою, новим трактуванням освіти як соціокультурного й аксіологічного феномену, швидкоплинністю й змінюваністю сучасного суспільства, які об'єктивно зумовлюють зміни векторів розвитку всіх ланок освіти у напрямі впровадження ідей міждисциплінарного підходу в форматі міждисциплінарної інтеграції. Метою статті є висвітлення сутності стратегії міждисциплінарності та напрямів її впровадження в сучасному університеті. Використано методи дослідження: аналіз наукової літератури, освітніх програм, синтез, порівняння, систематизація наукових джерел; дефініційний аналіз. У статті розглянуто об'єктивні детермінанти, що зумовлюють доцільність впровадження стратегії міждисциплінарності в сучасній вищій освіті. Висвітлено сутність, види, типи й формат міждисциплінарності. З'ясовано рівні впровадження міждисциплінарного підходу в сучасній вищій освіті, а саме методологічний (сукупність наукових парадигм й підходів); науково-теоретичний (поява нових міждисциплінарних наукових галузей); практичний (міждисциплінарні освітні програми для здобувачів різних рівнів освіти).

Ключові слова: міждисциплінарність; міждисциплінарний підхід; глобалізація; євроінтеграція; види й типи міждисциплінарності; рівні міждисциплінарності.

Вступ. Важливість міждисциплінарної орієнтації сучасної вищої освіти детермінована певними об'єктивними обставинами, а саме: процесами глобалізації, євроінтеграції, що стали суттєвою рисою всіх сфер та інституцій сучасного суспільства, хоча інтенсифікація європейського вектору розвитку нашої держави почалися значно раніше, з моменту підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (2014 р.).

Відбулися докоренні зміни у трактуванні освіти, розумінні її функцій. Освіта почала розглядатися як соціокультурний феномен, який передбачає, що її здобувач, як майбутній фахівець, приймає й інтеріоризує певні здобутки суспільства й культури, які стають поступово його особистісним надбанням, яке він вже здатний транслювати й передавати іншим. Освіта як аксіологічний конструкт трактується, з одного боку, як цінність, а з іншого – як площина формування ціннісної сфери особистості. Освіта у контексті сучасних підходів до її розуміння є унікальною системою, зорієнтованою на розвиток та самореалізацію особистості, що пов'язується з впровадженням «освіти для життя», яка зорієнтована на самореалізацію та самоактуалізацію особистості в дорослому професійному житті. Відоме також тлумачення освіти як соціального інституту, що впливає на стан свідомості суспільства, як сукупності свідомості його громадян, що пов'язаний з розглядом освіти як сфери формування моральної, громадянської, національної, аксіологічної, рефлексивної свідомості особистості. Система вищої освіти є суттєвим підсумком у цьому процесі.

Різні аспекти функціонування освіти почали досліджувати представники філософії, соціології, психології, валеології, математики, кібернетики та економіки. На думку президента НАПН України В.Г. Кременя, «освіта стала полем комплексних досліджень, міждисциплінарного підходу й системного аналізу» [2].

Суттєвою детермінантою міждисциплінарності вищої освіти в Україні є зростаюча швидкоплин-

ність, змінюваність сучасного суспільства. Відомий вітчизняний економіст А. Колот в своїх дослідженнях довів, що ті зміни, які ще у другій половині ХХ ст. відбувалися упродовж 15 – 20 років, нині стають реальністю за 4 – 5 років [1]. Останні події, пов'язані зі світовою пандемією є свідченням такого прискорення суспільного розвитку. Тобто факт прискорення суспільного розвитку суттєво впливає на сучасну вищу освіту в контексті її змістових й організаційних аспектів, а також докорінної зміни формату.

Відтак окреслені позиції не залишають сумніву в актуальності феномену міждисциплінарності сучасної вищої освіти, як прояву реалізації інтеграційних процесів у суспільстві й освіті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто відзначити, що проблему міждисциплінарної інтеграції досить широко розкрито у студіях вітчизняних і зарубіжних учених. Так базові принципи міждисциплінарної методології обґрунтовано в роботах А. Філіпенко. А. Колот надає комплексну характеристику феномену міждисциплінарності. І. Лисак в своїх студіях розглядає міждисциплінарність у контексті її пріоритетів, переваг й проблем реалізації. І. Афанасенко досліджує способи й практику використання сукупного міждисциплінарного знання. В. Сенашенко трактує міждисциплінарність освіти як відображення навколишнього світу. Види міждисциплінарності представлено в працях Дж. Кляйна та Р. Кенінга. Освітлогічний контекст міждисциплінарних досліджень в галузі педагогіки презентовано в студіях В. Огнев'юка, В. Сисоєвої. Міждисциплінарний контекст педагогічної підготовки майбутнього вчителя-філолога в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій визначено у працях Т. Коваль. Проте при такій дослідженості різних аспектів феномену міждисциплінарності, проблема цілісного впровадження стратегії міждисциплінарності в сучасній вищій освіті залишається дослідженою недостатньо.

Метою статті є висвітлення сутності стратегії міждисциплінарності та напрямів її впровадження

в сучасному університеті. У ході дослідження застосовувались такі **методи** науково-педагогічного дослідження: аналіз наукової літератури з проблеми сутності міждисциплінарності, її типів, рівнів; аналіз освітньо-професійних, освітньо-наукових програм; синтез, порівняння, систематизація наукових джерел; дефініційний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Перші дискусії про природу міждисциплінарності почалися в 70-х роках ХХ ст. й апелювали до досліджень в галузі природознавства. У гуманітарних науках комплексні дослідження, що ґрунтувались на міждисциплінарному підході, з'явилися в середині 90-х років попереднього століття. Сприяла цій обставині «Всесвітня Декларація про Вищу освіту для ХХІ століття: підходи і практичні заходи», яка була прийнята на конференції ЮНЕСКО восени 1998 року [5]. Саме в цій декларації містились рекомендації щодо заохочення міждисциплінарності та трансдисциплінарності у розв'язанні проблеми сучасної науки і практики.

Фундаторами розробки ідей міждисциплінарності у вітчизняному науковому просторі є В. Огнев'юк, С. Сисоев, А. Колот. Розглянемо позиції А. Колота щодо характеристики феномену міждисциплінарності. Він характеризує міждисциплінарність з 9-ти позицій. Проте, представимо, на нашу думку, найбільш суттєві з них, а саме:

1) міждисциплінарність – це можливість виявити, розпізнати, сприйняти те, що було прихованим у надрах окремо взятої науки завдяки використанню методів та інструментарію інших наук;

2) міждисциплінарність – це запозичення взаємопов'язаними науками результатів дослідження, теоретичних схем, моделей, категорій, понять;

3) міждисциплінарність – це інтеграція, синергія різних наук у сенсі конструювання нових міждисциплінарних об'єктів, предметів задля отримання нового когурентного наукового знання [1].

Наведемо приклади реалізації окреслених позицій. Так, у межах психологічної науки є відомою смислова психологія Д. Леонтьєва, а також концепція смислогенезу В. Петровського. На базі цих психологічних концепцій у межах педагогіки вищої школи з'явилося поняття «професійні смисли педагога», а проблема формування професійних смислів майбутнього педагога та механізмів їх становлення у межах смислогенезу на різних етапах професіоналізації стала однією актуальних проблем сучасної теорії та методики професійної освіти.

Щодо другої із зазначених позицій, яка стосується запозичення категорій й понять з інших дисциплін, відзначимо, що в педагогіці використовуються психологічні поняття (особистість, розвиток, спілкування, інтеріоризація, віковий період, мотив, рефлексія, емпатія та ін.); філософські категорії (закони, закономірності, протиріччя); економічні (підприємницька компетентність).

Міждисциплінарність як інтеграція різних наук у сенсі конструювання міждисциплінарних об'єктів пов'язана з появою нових міждисциплінарних галузей (акмеологія, освітологія, корпоративна педагогіка, педагогічна аксіологія).

Отже, беручи до уваги окреслені позиції А. Колота, маємо констатувати, що на практиці, міждисциплінарний підхід може реалізовуватися за двома основними форматами:

1. Неформальне об'єднання різних наук при збереженні їх самостійності й унікальності.

2. Створення нових інтегрованих проєктів, міждисциплінарних об'єктів дослідження [1].

Далі висвітлимо науковий й освітній потенціал

міждисциплінарного підходу та його пріоритети.

Міждисциплінарність передбачає взаємодію різних галузей наукового знання у вивченні одного й того ж об'єкта, при зосередженні на власному предметі. Міждисциплінарний підхід не обмежує знання, а створює умови для реалізації зв'язків між різними науками, що уможливує отримання необхідних та достатніх знань при вивченні об'єкту дослідження; забезпечує інтеграцію наукових концепцій, теорій, інформації, фактів, методів, з метою отримання системного знання про реальні явища освіти; сприяє розв'язанню протиріччя між розрізненим засвоєнням знань та необхідністю їх синтезу задля цілісного та комплексного застосування у діяльності та житті людини.

Міждисциплінарний підхід, ґрунтуючись на позиціях синергетичного підходу, сприяє відкритості, нелінійності, саморозвитку системи сучасної вищої освіти. У цьому контексті міждисциплінарний підхід пов'язаний з явищами флуктуації, біфуркації тобто випадковості, коливаннями, альтернативністю, що передбачають відхід від жорсткої регламентації освітнього процесу й зростання ролі імпровізації, інтуїції.

Впровадження міждисциплінарного підходу пов'язане з типами міждисциплінарності. С. Сисоев, базуючись на класифікаціях Дж. Кляйна та Р. Кеннінга, виокремлює «вузьку» або «м'яку» міждисциплінарність, що передбачає інтеграцію близьких за методологією та парадигмами дисциплін (наприклад, між окремими спеціальностями однієї наукової галузі). Наприклад, педагогічні дослідження за своєю сутністю завжди відрізняються м'яким типом міждисциплінарності. «Широка» або «жорстка» міждисциплінарність – передбачає інтеграцію концепцій, теорій і методів наук, які мають незначну сумісність (наприклад, між різними науковими галузями, окремими спеціальностями різних галузей науки). Так, дослідження з наук про освіту (освітологічні дослідження) завжди можна віднести до «жорсткого» типу міждисциплінарності, оскільки у таких дослідженнях реалізується «широка» міждисциплінарність [3].

Варто відзначити, що міждисциплінарний підхід реалізується в сучасній вищій освіті на різних рівнях.

Так на методологічному рівні його впровадження зумовлене сучасною парадигмою вищої освіти, що є поліпарадигмальним синтезом ідей особистісно зорієнтованої, когнітивної, смислової й рефлексивної освітніх парадигм та поліпідхідним синтезом ідей аксіологічного, культурологічного, системного, синергетичного, компетентнісного, технологічного й середовищного наукових підходів.

На науково-теоретичному рівні реалізація міждисциплінарного підходу пов'язана з появою таких наукових галузей, як акмеологія, педагогічна аксіологія, освітологія, а також з дослідженнями таких інтегрованих особистісних конструктів, як професійна мотивація, цінності, смисли, рефлексія у контексті педагогічної професії, які потребують вивчення їх відповідно до феноменології філософії, соціології, психології та педагогіки.

Зупинимось детальніше на розгляді освітології як відносно нової міждисциплінарної наукової галузі. В Україні ідея розробки наукового напрямку, що базується на інтеграції наук, дотичних до сфери освіти, з'явилася у 1995 р.

Освітологія виникла на стику філософії освіти й педагогіки, але має свої очевидні відмінності. Так педагогіка досліджує освіту як процес; філософія освіти розглядає освіту як ідею. При цьому освіто-

логія – наука, що вивчає освіту як сферу зі складною сегментарною структурою систем, здатних до самоорганізації.

Концептуальні засади освітології, її науковий апарат було обґрунтовано в студіях В. Огнев'юка та С. Сисоевої. Науковці обґрунтували науковий апарат освітології.

Об'єктом дослідження освітології, на думку науковців, є сфера освіти в її сталому розвитку. Предметом – системи й підсистеми освіти в їх сталому розвитку; умови й чинники, що детермінують розвиток освіти та її вплив освіти на поступ сучасної цивілізації; домінанти розвитку сучасної освіти, які визначають вектор розвитку освітніх систем [4].

Базовим феноменом освітології є поняття «сфера освіти». Суттєвими характеристиками сфери освіти як соціального інституту й сфери життєдіяльності людини є такі, як-от: це складна система (характеризується великою кількістю взаємодіючих підсистем); це відкрита система (пов'язана: з відкритістю нашого суспільства; необхідністю діалогу з освітніми системами інших країн; створенням простору для власного освітнього руху кожної людини); це нелінійна система (в ній існує позитивний зворотній зв'язок); це неврівноважена система (у ній з певною швидкістю відбуваються різні динамічні процеси, що здатні змінити власну структуру з метою пристосування до змін зовнішніх умов свого існування).

Завдання освітології (можливі напрями освітологічних досліджень): цілісне дослідження сфери освіти у вимірах з метою виявлення закономірностей і тенденцій її розвитку; аналіз процесів, що відбувалися, відбуваються і відбуватимуться в освіті з метою виявлення «точок біфуркації» (критичний стан системи, коли вона стає нестійкою до флуктацій) та найбільш важливих чинників впливу на освіту; опис і зіставлення різних освітніх систем з метою визначення загальних характеристик та притаманних їм особливостей; прогнозування розвитку освіти, аналіз і вироблення принципів освітньої політики; окреслення категорій наукового апарату; створення методологічної бази для прикладних досліджень у сфері освіти; розроблення фундаментальних проблем освіти [3].

На практичному рівні реалізація міждисциплінарного підходу забезпечується міждисциплінарними освітніми програмами. Так на базі кафедри теорії та історії педагогіки Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка здійснюється підготовка здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою 011.00.01 «Педагогіка вищої школи». Навчальний план за цією програмою містить навчальні курси, які майже всі є міждисциплінарними.

Так навчальна дисципліна «Освіта у трансформаційному суспільстві» є міждисциплінарним синте-

зом філософії освіти, соціології освіти та освітології, що складають її змістові модулі. «Педагогіка і психологія вищої школи» синтезує, відповідно, феноменологію педагогіки і психології. Навчальна дисципліна «Педагогічна інноватика» об'єднує курси «Лідерство та інновації в освіті» та «ІКТ в освіті».

З цього навчального року кафедра впроваджує нову освітньо-професійну програму 011.00.03 «Корпоративна педагогіка та розвиток персоналу», що є міждисциплінарною інтеграцією освіти, економіки, бізнесу та менеджменту.

На базі кафедри теорії та історії педагогіки також здійснюється підготовка здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти у галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за освітньо-науковою програмою 011«Освітні, педагогічні науки». Обов'язковий та вибірковий блок цієї програми також складають дисципліни, що мають міждисциплінарну природу. Наприклад, навчальна дисципліна «Філософія і методологія наукової діяльності» інтегрує такі курси, як філософія науки, наукова етика й загальнонаукова методологія.

Отже, сучасні освітні програми підготовки здобувачів другого (магістерського) та третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти базуються на впровадженні міждисциплінарних курсів, що ґрунтуються на інтегрованих наукових напрямках, які виникли на стику різних наукових галузей.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Впровадження ідей міждисциплінарного підходу є одним із стратегічних перспективних напрямів реформування сучасної вищої освіти, що адекватно відбиває об'єктивні глобалізаційні та інтеграційні тенденції й детермінанти сучасного суспільства, швидкоплинність та прискореність його розвитку. З'ясовано рівні впровадження міждисциплінарного підходу в сучасній вищій освіті, а саме: методологічний (сукупність наукових парадигм й підходів); науково-теоретичний (поява нових міждисциплінарних наукових галузей); практичний (міждисциплінарні освітні програми для здобувачів різних рівнів освіти). Доведено науковий й освітній потенціал міждисциплінарності та її пріоритети, а саме: взаємодія різних галузей наукового знання у вивченні одного й того ж об'єкта, при зосередженні на власному предметі; створення умов для реалізації зв'язків між різними науками; інтеграція наукових концепцій, теорій, інформації, фактів, методів, з метою отримання нового, когерентного знання про реальні явища освіти; сприяє розв'язанню протиріччя між розрізненим засвоєнням знань та необхідністю їх синтезу задля цілісного та комплексного застосування у діяльності та житті людини; сприяє відкритості, нелінійності, саморозвитку системи сучасної вищої освіти. Подальшого дослідження потребує критеріальний апарат міждисциплінарності.

Список використаної літератури

1. Колот А.М. Міждисциплінарний підхід як домінанта розвитку економічної науки та освітньої діяльності. *Соціальна економіка*. 2014. № 1–2. С.76–83.
2. Кремень В. *Філософія національної ідеї. Людина, Освіта. Соціум*. К.: Грамота, 2007. 576 с.
3. Сисоева С.О. Міждисциплінарні дослідження в галузі педагогіки: освітологічний контекст. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України)*. Збірник наукових праць. К.: Видавничий дім «Сам», 2017. С.23–28.
4. Огнев'юк В.О., Сисоева С.О. Освітологія – науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти. *Рідна школа*. 2012. №4–5 (квітень–травень) С.44–51.
5. World Conference on Higher Education in the *Twenty-first Century. Vision and Action*. UNESCO (Paris, 5–9 October 1998). URL: <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/world.pdf>. (дата звернення: 07.03.2021)

References

1. Kolot, A.M. (2014). Mizhdystsyplinaryni pidkhd yak dominanta rozvytku ekonomichnoi nauky ta osvithnoi diialnosti [Interdisciplinary approach as a dominant element in the development of economic science and educational activity]. *Sotsialnaya ekonomika*, 1–2, 76–83. [in Ukrainian].

2. Kremen, V. (2007). *Filosofia natsionalnoi idei. Liudyna, Osvita. Sotsium* [Philosophy of the national idea. Human. Education. Society]. Hramota. [in Ukrainian].
3. Sysoieva, S.O. (2017). Mizhdystsypynarni doslidzhennia v haluzi pedahohiky: osvitolohichniy kontekst [Interdisciplinary research in the field of Pedagogy: educational context]. *Naukove zabezpechennia rozvytku osvity v Ukraini: aktualni problemy teorii i praktyky (do 25-richchia NAPN Ukrainy)* [Collection of scientific works – Scientific support for the development of education in Ukraine: relevant issues of theory and practice (to the 25th anniversary of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine)] (pp.23–28). Sam. [in Ukrainian].
4. Ohneviuk, V.O., & Sysoieva, S.O. (2012). Osvitolohiia – naukovyi napriam intehrovanooho doslidzhennia sfery osvity [Educology is a scientific area of integrated research in the field of education]. *Ridna shkola, 4–5* (April – May), 44–51. [in Ukrainian].
5. World Conference on Higher Education in the *Twenty-first Century (1998, October 5–9)*. *Vision and Action*. UNESCO. <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/world.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2021 р.
Стаття прийнята до друку 20.04.2021 р.

Zhelanova Victoriya

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Theory and History of Pedagogy
Borys Hrinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

IMPLEMENTATION OF INTERDISCIPLINARITY STRATEGY IN MODERN HIGHER EDUCATION

Abstract. The relevance of this article is conditioned by socio-economic, innovative and educational transformations in the life of Ukraine, as well as by globalization and European integration processes focused on the integration of our state with the world community, a new interpretation of education as a socio-cultural and axiological phenomenon, the transience and changeability of modern society which objectively cause changes in the vectors of development of all levels of education in the direction of introducing the ideas of interdisciplinary approach in the format of interdisciplinary integration. The purpose of the article is to highlight the essence of the strategy of interdisciplinarity and the areas of its implementation at a modern university. The following research methods have been used: analysis of scientific literature and educational programs, synthesis, comparison, systematization of scientific sources; definitional analysis. The article deals with the objective determinants that condition the feasibility of introducing multidisciplinary strategy in modern higher education. The essence, kinds, types and format of interdisciplinarity have been highlighted. The levels of implementation of interdisciplinary approach in modern higher education have been found out, namely, methodological (a set of scientific paradigms and approaches), scientific and theoretical (the emergence of new interdisciplinary scientific branches); practical (interdisciplinary educational programs for applicants of various levels of education). The article proves scientific and educational potential of multidisciplinary and its priorities: the interaction of various branches of scientific knowledge in the study of the same object while focusing on their own subject; creating conditions for the implementation of links between different sciences; integration of scientific concepts, theories, information, facts, methods, in order to obtain new, coherent knowledge about the real phenomenon of education; it contributes to the resolution of the contradiction between the disparate assimilation of knowledge and the need for its synthesis.

Key words: interdisciplinarity; interdisciplinary approach; globalization; European integration; kinds and types of interdisciplinarity; levels of interdisciplinarity.